

20 LAT DEUTSCHES INSTITUT FÜR ZEITGESCHICHTE

W dniu 1 marca 1966 r. Niemiecki Instytut Historii Najnowszej (*Deutsches Institut für Zeitgeschichte* — DIZ) obchodził 20-lecie swego istnienia. W ciągu tego okresu Instytut stał się centralnym ośrodkiem badań historii najnowszej w NRD.

Niemiecki Instytut Historii Najnowszej powstał na mocy zalecenia ówczesnej radzieckiej administracji wojskowej. Zarządziła ona utworzenie Centralnego Ośrodka Historii Najnowszej (*Zentralstelle für Zeitgeschichte*), którego zadaniem było zbieranie i porządkowanie posiadanego piśmiennictwa nazistowskiego oraz pozostałych z tego okresu filmów, płyt i dokumentów. W wyniku połączenia Centralnego Ośrodka Historii Najnowszej oraz utworzonego w tym samym mniej więcej czasie Instytutu Dziennikarstwa (*Institut für Zeitungskunde*) powstał w lipcu 1947 r. Instytut Historii Najnowszej. Jednocześnie wzrosły zadania tej nowej placówki, która zajmowała się odtąd także zbieraniem i opracowywaniem materiałów dotyczących powojennych dziejów Niemiec, szczególnie tych, które świadczyły o różnej polityce Związku Radzieckiego i mocarstw zachodnich wobec Niemiec oraz dokumentów mówiących o walce wszystkich postępowych sił niemieckich o antyfaszystowski i demokratyczny rozwój całych Niemiec.

Nowe i poważne zadania stanęły przed Instytutem z chwilą powstania Niemieckiej Republiki Demokratycznej i podziału Niemiec, dokonanego wbrew woli większości narodu niemieckiego przez mocarstwa zachodnie i niemieckie siły imperialistyczno-militarystyczne. Zadania te polegały przede wszystkim na wykorzystaniu cennych, częściowo jeszcze nieopublikowanych, materiałów w walce politycznej o rozwiązanie kwestii narodowej. Po przemianowaniu Instytutu Historii Najnowszej na Niemiecki Instytut Historii Najnowszej ukazał się w październiku 1949 r. pierwszy numer czasopisma „Dokumentation der Zeit”, które wychodziło początkowo jako miesięcznik, a później jako dwutygodnik. Tym wydawnictwem Instytut zapoczątkował swoją stałą działalność dokumentacyjno-informacyjną. Rozbudowa archiwum prasowego oraz utworzenie biblioteki przyczyniło się w sposób zasadniczy do realizacji powyżej wspomnianych zadań. Zapoczątkowana wydawnictwem „Dokumentation der Zeit” działalność informacyjno-dokumentacyjna rozwinęła się znacznie w latach następnych. Ukazały się wówczas takie publikacje jak: *Grabarze Niemiec (Totengräber Deutschlands. VVN, Berlin 1950)*, *Pakt atlantycki koncernów (Atlantikpakt der Konzerne. Kongress Verlag 1952)*, *Wrognie narodu niemieckiego (Die Feinde der deutschen Nation. Kongress Verlag 1952)*, *Faszyzm i wojna (Faschismus und Krieg. Kongress Verlag 1953)*, *Garstka właścicieli koncernów (Eine Handvoll Konzernherren. Verlag „Volk und Welt” 1953)*, *Od układu poczdamskiego do konferencji czterech mocarstw (Vom Potsdamer Abkommen zur Viermächtekonferenz. Kongress Verlag 1953)*, *Pakt Atlantycki czy zbiorowe bezpieczeństwo Europy (Atlantikpakt oder kollektive Sicherheit für Europa. Dietz Verlag 1954)*, *Odra—Nysa (Oder—Neisse. Kongress Verlag 1955)* oraz trzy tomy kroniki wydarzeń: *NRD 1945—1954 (DDR 1945—1954. Kongress Verlag 1954)*, *Walka o narodową jedność i o traktat pokojowy z Niemcami 1945—1953 (Der Kampf um die nationale Einheit und um einen Friedensvertrag mit Deutschland 1945—1953. Kongress Verlag 1954)* i *Wolne ogólnoniemieckie wybory — niemiecka Saara — Europa 1945/55 (Freie gesamtdeutsche Wahlen — deutsche Saar—Europa 1945/55. Kongress Verlag 1955)*.

Podczas gdy w NRD konsekwentnie urzeczywistniano postanowienia poczdamskie, Niemcy zachodnie powodowały zaostrzenie sytuacji zarówno w Europie, jak i w samych Niemczech, zwłaszcza poprzez przystąpienie do NATO, podjęcie remilitaryzacji i stopniowe przekształcanie Berlina zachodniego w ośrodek dy-

wersyjno-szpiegowski. Ta antynarodowa i wroga ludowi polityka utrudniła demokratyczne i pokojowe zjednoczenie Niemiec i spowodowała groźbę wybuchu wojny w Europie. Głównym zadaniem przy rozwiązywaniu kwestii niemieckiej stało się utrzymanie pokoju w Niemczech i w Europie. Prawdziwe przyczyny podziału Niemiec, politykę wojenną niemieckiego imperializmu i militarystyki po II wojnie światowej reakcyjne piśmiennictwo Niemiec i Europy zachodniej usiłowało usprawiedliwić przez fałszowanie faktów z przeszłości. Tym pseudonaukowym tezem należało przeciwstawić naukowy i prawdziwy obraz historii. Właściwy kierunek tych prac wskazały postanowienia KC SED z 1955 r. w sprawie „poprawy badań w dziedzinie nauk historycznych w NRD”.

W oparciu o te postanowienia Instytut przystąpił do systematycznych badań określonych problemów z historii najnowszej. Od jesieni 1958 r., jako dodatek naukowy do czasopisma „Dokumentation der Zeit”, wydawano „Beiträge zur Zeitgeschichte”, który na początku 1961 r. stał się samodzielnym periodykiem pt. „Unsere Zeit”. Konieczność koordynacji tematycznej z innymi czasopismami i zmiana koncepcji „Dokumentation der Zeit” spowodowała zaniechanie wydawania „Unsere Zeit” na początku 1963 r. W tym samym czasie Instytut opracował szereg dokumentacji, dzieł typu encyklopedycznego i jedną monografię, co przyczyniło się do upowszechnienia wyników najnowszych badań, pogłębienia marksistowskiego obrazu historycznego i wypełniło szereg luk w publicystyce dotyczącej historii najnowszej. Wymienić należy tutaj jedenaście tomów *Dokumentów polityki zagranicznej rządu NRD (Dokumente zur Aussenpolitik der Regierung der DDR)*, dwa tomy *Dokumentów radzieckiej polityki wobec Niemiec (Dokumente zur Deutschlandpolitik der Sowjetunion)*, sześć *Roczników NRD (Jahrbuch der DDR)*, dwa tomy *Informatora Izby Ludowej (Handbuch der Volkskammer)*, także publikacje jak: *Polska, Niemcy a granica na Odrze i Nysie (Polen, Deutschland und die Oder—Neisse—Grenze)*, *Chronologia wydarzeń w NRD 1949—1959 (Geschichtliche Zeitafel der DDR von 1949—1959)*, *Pierwsze kroki (Die ersten Schritte)*. Stopniowy rozwój działalności badawczej i wydawniczej powodował doskonalenie się pracy informacyjno-dokumentacyjnej. Wydawnictwa informacyjne na temat aktualnych zagadnień polityki obu państw niemieckich i problemów międzynarodowych oraz bibliograficzna służba informacyjna świadczą o szerokim zakresie pracy dokumentacyjnej. Wraz z przyjęciem *Zarysu historii niemieckiego ruchu robotniczego (Grundriss der Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung)* na drugim posiedzeniu KC SED w 1963 r. otrzymali historycy NRD naukowe podstawy dalszych badań i przedstawiania historii niemieckiego ruchu robotniczego. Oznaczało to dla Instytutu konieczność ponownego przemyślenia kierunków działalności badawczej i opracowania przejrzystej koncepcji. Przyjęto ją w kwietniu 1963 r. Uznano wówczas, że DIZ ma się rozwinąć w Instytut badawczy polityki niemieckiej i międzynarodowej. Przedmiotem prac badawczych są podstawowe zagadnienia rozwoju obu państw niemieckich, polityka innych państw wobec Niemiec oraz kluczowe problemy polityki międzynarodowej o tyle, o ile wpływają one na rozwój obu państw niemieckich.

Ta nowa koncepcja wymaga sprawdzenia stanu posiadania bazy materiałowej (dzienniki, czasopisma, książki) odnośnie do badań problemów międzynarodowych. W Niemieckim Instytucie Historii Najnowszej wykorzystuje się obecnie ogółem 177 dzienników (105 niemieckich i 72 obcojęzycznych) 197 czasopism (179 niemieckich i 18 obcojęzycznych). Ponadto Instytut dysponuje około 4,5 mln wycinków prasowych, które są uporządkowane w specjalnie dla tematycznej koncepcji Instytutu opracowanym katalogu dziesiętnym.

Biblioteka Instytutu posiada obecnie około 45 tys. niemieckich i obcojęzycznych woluminów oraz w zbiorze specjalnym około 15 tys. tomów wydawnictw nazistow-

skich. Dla potrzeb pracy badawczej w dziedzinie historii najnowszej biblioteka opracowała bibliografię niemieckich dysertacji związanych tematycznie z historią współczesną poczynając od 1945 r. do chwili obecnej. Wydawane przez Instytut bibliografie biuletynów informacyjnych przejęły w drodze koordynacji i specjalizacji odpowiednie instytuty fachowe. DIZ wydaje w dalszym ciągu biuletyn bibliograficzny z zakresu problematyki polityki wewnętrznej i zagranicznej Niemiec zachodnich. W planach przewiduje się opracowanie biuletynów biograficznych. Duże usługi pracom badawczym, prowadzonym w DIZ, oddaje centralny katalog dzieł z zakresu historii najnowszej, który zawiera wszystkie dostępne Instytutowi tytuły książek napisanych w języku niemieckim.

Utworzenie sekcji historycznej przy Akademii Nauk w Berlinie w dn. 29 I 1964 r. zapoczątkowało nowy etap badań historyków NRD. Zasadą tej pracy — to badania planowe i celowe, a także dążenie do realizacji opracowań zespołowych. Zasady te określiły także kierunek metodyczny w pracy Instytutu. Powstały pierwsze wydawnictwa zespołowe, które pokrywały zapotrzebowanie na obszerne historyczne opracowania ogólne. Są to m. in. następujące publikacje: *Niemiecki kalendarz historyczny (Deutscher Geschichtskalender)*, broszura pt. 300 pytań — 300 odpowiedzi na temat NRD (300 Fragen 300 Antworten über die DDR), *Informator o NRD (Handbuch der DDR)*, rocznik *Świat w 1964 r. (Die Welt 1964)*, tom protokołów międzynarodowego kolokwium, które odbyło się w październiku 1965 r., pt. *Bonn sięga po broń atomową (Bonn greift nach Atomwaffen)*, dzieła traktujące o całokształcie rozwoju pierwszego niemieckiego państwa robotników i chłopów *Krótki zarys historii NRD (Kurzer Abriss der Geschichte der DDR)* oraz *Podręcznik historii niemieckiej do 10 klasy szkoły licealnej oraz poszerzonej szkoły licealnej (Lehrbuch Deutsche Geschichte, 10. Klasse Oberschule und erweiterte Oberschule)*. W przygotowaniu znajdują się *Informator o zachodnio-niemieckich partiach (Handbuch der westdeutschen Parteien)*, obszerny tom dokumentów pt. *O podziale Niemiec w okresie od 1945 do 1965 (Zur Spaltung Deutschlands in der Zeit von 1945—1965)* oraz *Krótki zarys historii Niemiec zachodnich (Kurzer Abriss der Geschichte Westdeutschlands)*. Wspomnieć należy również o udziale Instytutu w opracowywaniu ośmiotomowego wydawnictwa pt. *O historii niemieckiego ruchu robotniczego (Über die Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung)*.

W ostatnich latach DIZ był współorganizatorem szeregu międzynarodowych sesji. Zorganizował i przygotował wspólnie ze Stałą Komisją Organizacji Naukowych CSRS, NRD, ZSRR, Polski lub przy współudziale instytutów NRD międzynarodowe kolokwia poświęcone problemom bezpieczeństwa europejskiego. W październiku 1964 r. odbyła się w Berlinie pierwsza sesja tego rodzaju na temat *Zagrożenia bezpieczeństwa Europy przez siły atomowe NATO*. W kwietniu 1965 r. zorganizowano w Berlinie — z okazji 20-rocznicy oswobodzenia Niemiec od faszyzmu — sesję na temat *Wyzwolenie i początek nowego — 8 maja 1945*, a w czerwcu 1965 r. odbyła się w Poczdamie międzynarodowa sesja z okazji 20-rocznicy podpisania układu poczdamskiego na temat: *Układ poczdamski a problem europejskiego bezpieczeństwa*. Pod koniec lutego 1966 r. zorganizowano, z udziałem gości zagranicznych, sesję na temat *Zagadnienie niemieckie a przyszłość Europy*.

Ponadto Instytut utrzymuje od wielu lat ożywione kontakty z podobnymi instytutami i instytucjami państw socjalistycznych a także neutralnych i kapitalistycznych. Podczas gdy kontakty z tymi ostatnimi ograniczają się przeważnie do wymiany materiałów i publikacji, współpraca z placówkami krajów socjalistycznych przybrała już formy konkretnych umów, zwłaszcza w dziedzinie wymiany naukowców. Prowadzą oni ożywioną wymianę doświadczeń, która przynosi wszyst-

kim nowe impulsy i wartościowe wskazania. Dalsze pogłębienie tej współpracy, sensowna koordynacja zadań naukowych umożliwi naukowcom w jeszcze większym stopniu wniesienie wkładu w rozwiązanie palących problemów światowych.

W minionych 20 latach Niemiecki Instytut Historii Najnowszej stworzył, pomimo szeregu braków i trudności odpowiednią podstawę umożliwiającą wykonywanie nowych ważnych zadań. Opracowanie planu perspektywicznego do 1970 r. zapoczątkowało po raz pierwszy planowanie długofalowe w Instytucie, którego działalność osiągnie dzięki temu jeszcze wyższy poziom naukowy.

Gerhard Arnold

STOSUNKI ZACHODNIONIEMIECKO-AMERYKAŃSKIE

(od lipca do grudnia 1965 r.)

W omawianym okresie¹ na kształtowanie się stosunków między Niemcami zachodnimi a Stanami Zjednoczonymi w poważnym stopniu wpływał zgłaszany przez NRF postulat dostępu do broni atomowej. Rząd boński wysuwał zagadnienia nuklearne na czoło wszystkich innych spraw będących przedmiotem stosunków między NRF a USA. Uważał, że po osiągnięciu światowej pozycji ekonomicznej Niemcy zachodnie winny uzyskać status nuklearny, który pod względem politycznym pozwoliłby im zająć miejsce w czołówce krajów zachodnich. W roszczeniach kierowanych do partnerów NATO — szczególnie USA — NRF szermowała w tym okresie argumentem, że stale zagraża jej atak rakietowy ze strony Związku Radzieckiego, a ponadto zachodnioniemiecki wkład militarno-finansowy w obronę Zachodu upoważnia rząd boński do wysuwania takich żądań. Stany Zjednoczone, które były głównym adresatem postulatów nuklearnych NRF znajdowały się w tym okresie w dość trudnej sytuacji politycznej. Zaangażowane w poważny konflikt w Azji, zdawały sobie dobrze sprawę z niechęci pozostałych członków NATO (szczególnie Francji) wobec planów bońskich, a ponadto zarysowywały się możliwości zawarcia tak koniecznego układu ze Związkiem Radzieckim dotyczącego nonprolifracji (nierozpowszechniania) broni atomowych. Wreszcie dotychczasowe awanse czynione przez Stany Zjednoczone NRF i oparcie stosunków zachodnioniemiecko-amerykańskich na szczególnego typu *relationship*, wpływający zresztą z zaangażowania się Waszyngtonu właśnie w tej części kontynentu europejskiego (bezpośredni styk interesów radziecko-amerykańskich), to wszystko skłaniało a nawet zobowiązywało koła Stanów Zjednoczonych, aby w możliwie konkretnej formie dać Niemcom zachodnim prawo współuczestniczenia w strategii nuklearnej Zachodu. W tym ogólnie nakreślonym kontekście rozgrywała się kampania prowadzona przez koła polityczne Niemiec zachodnich o uzyskanie dostępu do broni atomowych i to w możliwie krótkim czasie. Zbliżały się bowiem jesienne wybory do *Bundestagu* i rządząca partia CDU pragnęła przystąpić do nich z pewnymi konkretnymi osiągnięciami na tym odcinku.

¹ Por. moje opracowania wcześniejszych okresów stosunków zachodnioniemiecko-amerykańskich: „Przegląd Zachodni” nr 4/1961 r., ss. 294—401; „PZ” nr 6/1961, ss. 311—329; „PZ” nr 4/1962, ss. 384—396; „PZ” nr 1/1963, ss. 113—124; „PZ” nr 6/1963, ss. 326—340; „PZ” nr 1/1964, ss. 85—109; „PZ” nr 4/1964, ss. 441—450; „PZ” nr 1/1965, ss. 158—164; „PZ” nr 4/1965, ss. 337—394.